

beze změny. Kruh se vrací sám v sebe a je omezený. Kříž rozpráhuje svá ramena do čtyř větrů; ukazuje směr všem svobodným poutníkům.

Symbody samy o sobě mají při těchto závažných věcech jen mlhavý význam. Jiný symbol vzaty z hmotné přírody vyjádří výstředně skutečné místo, jež má v historii víra v tajemství. Jediná stvořená věc, na kterou nemůžeme pohlédět, je zároveň jedinou věcí, v jejímž světle se díváme na všechno ostatní. Jako slunce o poledních tajemství vysvětluje všechno ostatní jasem své vítězné neviditelnosti. Abstraktní intelektualismus je (v přesném smyslu běžného rčení) pouhá měsíční záře; je to světlo bez tepla, světlo druhotné, odrážené mrtvým světem. Řekové měli pravdu, když učinili Apollóna bohem fantazie a zdravého rozumu, neboť byl zároveň ochráncem básnictví i lékařství. O nutných dogmatech a určitém světovém názoru budu mluvit později. Avšak onen transcendentálníismus, jímž žijí všichni lidé, zaujímá v podstatě takové místo jako slunce na obloze. Uvědomujeme si je jako nějaký nádherný zmatek; je to něco zároveň skvělého i beztvarého, oslňujícího i nejasného. Kruh měsíce je naproti tomu stejně jasný a nejsporný, stejně uzavřený a nevyhnutelný jako Euklidův kruh na tabuli. Neboť měsíc je naprosto rozumný; je otcem bláznů a dal též všem lunatikům své jméno.

III. kapitola

Sebevražda myšlení

Hovorová úsloví bývají nejen působivá, ale i dost svérázná; neboť slovní obrat se často dostane do tak malé škvíry, že nepřipouští výklad. Výrazy jako "vyvést z rovnováhy" nebo "přišel k tomu jak slepý k houslím" by mohl razit takový Henry James ve svém úsilí o verbální přesnost. Ale není hlubší pravdy nad tu, kterou vyjadřuje běžné rčení, že má někdo "srdce na pravém místě". Je v tom zahrnuta idea normálního poměru: nejen že nějaká funkce existuje, ale má i správný vztah k jiným funkcím. V záporném smyslu by tato věta vystihovala s neobyčejnou přesností poněkud chorobné milosrdenství a zvrácenou laskavost většiny nejvýznamnějších pokrokařů. Kdybych měl například spravedlivě vylicít povahu Bernarda Shawa, nemohl bych se vyjádřit přesněji, než že má hrdinsky veliké a úspěchtilé srdce, ne však srdce na pravém místě. A tak je to i s typickou společností naší doby.

Moderní svět není špatný; v některých věcech je moderní svět až příliš dobrý. Je plný zplanělých a promrhaných ctností. Je-li oťresena náboženská soustava (jako bylo oťreseno křesťanství za reformace), nejsou zbaveny pout jen neřesti. Neřesti se ovšem uvolní, pohybují se nevázaně a škodí. Ale uvolňují se i ctnosti, poletují ještě nevázaněji a škodí ještě víc. Moderní svět je plný starých křesťanských ctností, které zesílely. Ctnosti zesílely, protože byly od sebe navzájem odloučeny a tékají osamocené. Tak napří-

klad záleží některým vědcům na pravdě; ale jejich pravda je nemilosrdná. Některým humanitářům zas jde pouze o milosrdenství; ale jejich milosrdenství je bohužel často nepravdivé. Pan Blatchford například napadá křesťanství, protože se pomatí jedinou křesťanskou ctností: číre mystičkou a téměř iracionální ctností lásky. Má podivnou představu, že usnadní odpuštění hříchů, bude-li tvrdit, že žádné hříchy neexistují. Pan Blatchford není jen protivníkem křesťanství; je jediným prvotním křesťanem, kterého měli sežrat lvi. Neboť v jeho případě je pohanská výtká vsutkuhou oprávněná: jeho milosrdenství by znamenalo pouhou anarchii. Je opravdu nepřitelem lidského pokolení - protože je tak lidský. Jako opatčný extrém bychom mohli uvést britkého realistu, který v sobě vědomě zabil veškerou radost z příběhů se šťastným koncem nebo z utěšování lidského srdce. Španělský inkvizitor Torquemada mučil lidi fyzicky kvůli mravní pravdě. Zola mučil lidi mravně kvůli fyzické pravdě. V Torquemadově době však byl alespoň systém, který mohl do určité míry dosáhnout toho, aby se spravedlnost a mír políbily. Teď se sobě ani nepokloní. Avšak mnohem působilější příklad než tyto dva, týkající se pravdy a milosrdenství, lze najít v pozoruhodném případě pokory na nepravém místě.

Jde nám pouze o jeden aspekt pokory. Pokora většinou znamená brzdou zpupnosti a nekonečné lidské žádostivosti. Člověk vždy předstíhal své milosrdné skutky svými nově vymyšlenými choutkami. Sama jeho schopnost radovat se zničila polovinu jeho radosti. Tím, že si žádal rozkoš, ztratil hlavní rozkoš; neboť hlavní rozkoš je překvapení. Z toho vyplývá, že má-li člověk svůj svět zvětšit, musí se sám stále umenšovat. Vznešené víze, velká města i stromičí vrcholky jsou dílem pokory. Obrť, kteří šlapou lesy jako trávu, jsou dílem pokory. Věže, které se ztrácejí v nebi pod nejosamělejší hvězdou, jsou dílem pokory. Neboť věže jsou vysoké jen tehdy, když máme-li se vzhůru, a obrť jsou tenkrát obrovití, když jsou větší než my. Celá tato gigantická představitost, jež je snad největší radostí člověka, je v podstatě naprosto pokorná. Bez pokory nelze mít z ničeho potěšení - ani z pýchy ne.

Čím však dnes trpíme, je pokora na nepravém místě. Skromnost opustila oblast ctižádosti a usadila se v oblasti přesvědčení, kde se nikdy neměla octnout. Člověk má pochybovat o sobě, ale nemá pochybovat o pravdě. A to se právě zvrátilo v pravý opak. Dnes si je člověk jist právě tou částí člověka, kterou by si neměl být jist - sám sebou. Část, o níž pochybuje, je právě ta část, o níž by pochybovat neměl - božský rozum. Huxley hlásal pokoru, která se

spokojuje tím, že se učí od přírody. Novodobý skeptik je tak pokorný, že pochybuje i o tom, zda je schopen se učit. A tak bychom byli na omylu, kdybychom ukvapeně tvrdili, že neexistuje pokora typická pro naši dobu. Existuje: ale je prakticky jedovatější než nejvýšřednější pokořování asketů. Stará pokora byla ostruhou, která člověku nedovolila, aby se zastavil; nikoli hřebíkem v botě, který by mu bránil pokračovat v cestě. Neboť stará pokora nutila člověka pochybovat o jeho úsilí, což ho mohlo přimět k tomu, aby pracoval houževnatěji. Nová pokora naopak nutí člověka pochybovat o jeho cílech, což bude mít za následek, že se přestaneme namáhat vůbec.

Na každém rohu můžeme potkat člověka, který pronásí šílené a rouhavé tvrzení, že se možná mýlí. Denně se setkáváme s někým, kdo prohlašuje, že jeho názor samozřejmě nemusí být správný. Jeho názor ovšem správný být musí, jinak to není jeho názor. Jsme na nejlepší cestě vytvořit pokolení, které bude myšlenkově tak skromné, že neuvěří ani v násobilkou. Jsme v nebezpečí, že spatříme filozofy, kteří budou pochybovat o gravitačním zákonu, jako by to bylo něco, co si sami vymysleli. Pochybovači dřívějších dob byli příliš pyšní, aby se dali přesvědčit; tihle jsou naopak příliš pokorní. Mírní jsou dědici země; ale moderní skeptikové jsou příliš mírní, aby se vůbec dožadovali svého dědictví. Právě tato intelektuální bezmocnost je našim druhým problémem.

Předešlá kapitola se zabývala zjištěnou skutečností, že hrozí-li člověku nebezpečí morbidity, vychází toto nebezpečí spíše z rozumu než z fantazie. Neměl to být útok na rozum, spíš poslední důvod k jeho obraně. Neboť rozum potřebuje obranu. Celý moderní svět je v boji proti rozumu a věž se již kymácí.

Často se říká, že myslitelé nenalézají odpověď na záhadu náboženství. Nesnáž však není v tom, že by nemohli najít odpověď, nýbrž že nemohou najít onu záhadu. Jsou jako děti, které jsou příliš hloupé, než aby postřehly rozdíl v tvrzení, že nahoru neznamená na horu. Moderní náboženští liberálové například mluví o autoritě v náboženství nejen jako by neměla žádný smysl, ale jako by nikdy pro ni neexistoval žádný důvod. Nejen že nechápou její filozofický základ, ale nevidí ani její historickou příčinu. Náboženská autorita byla nepochybně často tyranská nebo nerozumná, stejně jako každý právní systém (a zejména dnešní) je necitelný a plný kruté lhostejnosti. Je rozumné, ba dokonce skvěle účinné na policii. Moderní kritické náboženské autority se však podobají lidem, kteří by chtěli útočit na policii, aniž kdy slyšeli o lupičích. Neboť lidský duch je ohrožen velkým a reálným nebezpečím - ne-

myká důkazu. A tím, že jsme zničili ideu božské autority, jsme z velké části zničili i ideu oné lidské autority, jež je základem exaktní vědecké práce. Dlouho a vytrvale jsme se pokoušeli strhnout mítru pontifikálního člověka; a jeho hlava padla s ní.

Aby se to nezdálo neodůvodněným tvrzením, bude snad žádoucí, i když trochu nudné, probrat zřejmě hlavní moderní myšlenkové směry, které svým účinkem potlačují myšlení. Materialismus jakož i názor, že všechno osobní je iluze, mají takový vliv; neboť je-li smysl mechanismem, myšlení nemůže být příliš vzrušující, a je-li vesmír neskutečný, není o čem přemýšlet. V těchto případech však je účinek nepřímý a pochybný. Někdy naopak je přímý a zřetelný, zejména v případě tak zvané evoluce.

Evoluce je dobrou ukázkou moderní inteligence, která, ničí-li něco, ničí sama sebe. Evoluce je buď nevinný vědecký popis, jak vznikly určité pozemské věci; anebo, jde-li o něco víc, je to útok na samotné myšlení. Ničí-li evoluce něco, není to náboženství, nýbrž racionalismus. Znamená-li evoluce prostě to, že konkrétní věc znamená opici se pozvolna proměnila v konkrétní věc zvanou člověk, nemůže to popudit ani ty nejpravověrnější, protože osobní Bůh může tvořit pomalu i rychle, zejména je-li jako křesťanský Bůh mimo čas. Znamená-li to však něco víc, znamená to, že neexistuje opice jako východisko změny, ani neexistuje člověk jako cíl změny. Znamená to, že neexistuje žádná věc, která by byla věcí. Při nejlepším existuje jen jediné: totiž že se všechno mění a plyne. Není to útok na víru, nýbrž na rozum: není možno myslit, nejsou-li věci, o nichž lze přemýšlet. Není možno myslit, nejsme-li oddělení od předmětu myšlení. Descartes řekl: "Myslím, tedy jsem." Filozofický evolucionista tento výrok převrací a dává mu záporné znaménko: "Nejsem, a proto nemyslím."

Pak je tu opačný útok na myšlení - ten, který podniká H. G. Wells, když tvrdí, že jednotlivá věc je "jedinečná" a že kategorie vůbec neexistují. I toto je čistě destruktivní. Myslít znamená spojovat věci, a nelze-li je spojovat, jsme v koncích. Není třeba připomínat, že tato skepse, zakazující myslit, zakazuje nutné i mluvit; člověk nemůže otevřít ústa, aby jí neodporoval. A tak když Wells kdesi říká: "Všechny židly se vzajemně naprosto liší", nepronaší jen chybný výrok, nýbrž si zároveň pojmově odporuje. Jsou-li všechny židly naprosto odlišné, nelze o nich mluvit jako o "všech židlich".

S tím je spřízněna falešná teorie pokroku, podle níž musíme měnit měřítko, místo abychom se mu snažili vyhovět. Slycháme například často: "Co je správné v jedné době, není správné v jiné."

spečím tak konkrétním, jako je loupež. Proti němu byla postavena jako hráz, ať právem či neprávem, náboženská autorita. A něco ní němu rozhodně postaveno být musí, má-li naše pokolení získat zkázu.

Toto nebezpečí záleží v tom, že lidský rozum má volnost zničit na sebe. Jako jedna generace může zabránit vzniku příští generace tím, že všichni vstoupí do kláštera nebo skočí do moře, tak že určitá vrstva myslitelů do jisté míry znemožní další myšlení a, že bude učít následující generaci, že myslit nemá cenu. Je třeba učinit rozdíly mezi rozumem a vírou. Rozum sám předmětem víry. Je věci víry tvrdit, že naše myšlenky mají vůbec nějaký vztah ke skutečnosti. Pouhý skeptik si musí dřív nebo později položit otázku: "Proč by vůbec mělo něco platit - pozorování nějaké dedukce? Proč by dobrá logika nemohla být stejně mylná jako špatná logika? Obojí je jen mozková činnost odrodilé opice." Mladý skeptik řekne: "Mám právo myslit sám za sebe." Ale starý skeptik, skeptik naprostý, říká: "Nemám právo myslit za sebe. Nemám vůbec právo myslit."

Existuje myšlení, jež potlačuje myšlenky. Je to jediné myšlení, které by mělo být potlačeno. To je ono základní zlo, proti němuž se snaží namířena každá náboženská autorita. Objevuje se jen na konci úpadkových období, jako je naše, a jeho zkázonosný prapor zvedl H. G. Wells; napsal vyřebenou ukázkou své skepse pod názvem "Pochybnosti o nástroji". Vyslovuje se tu skepticky o mozku a pokouší se vymýtít jakoukoli realitu ze všech svých výroků mluých, přítomných i budoucích. Právě proti této vzdálené zkáze byly původně zřízeny a vedeny všechny vojenské systémy v náboženství. Kréda a křížácké výpravy, hierarchie a hrozná pronásledování ani nebyla organizována, jak se z neznalosti tvrdí, pro potlačení rozumu. Bylo to pro obtížnou obranu rozumu.

Slepým intelektem člověk věděl, že začne-li se jednou o věcech omezeně pochybovat, rozum přijde na řadu první. Autorita kněží dává rozhřešení, autorita papežů definovat autoritu, dokonce autorita inkvizitorů zastrášovat - to všechno byla jen temná ranná zařízení kolem jediné ústřední autority, nedokazatelnější nadpřirozenější než všechny ostatní, autority člověka myslit. Já víme, že tomu tak je, a nic nás neomlouvá, nevíme-li to. Neboť víme, jak skepse proráží starým kruhem autorit, a zároveň víme, jak rozum kolísá na svém trůně. Tou měrou, jak odešlo náboženství, odchází i rozum. Neboť obojí má tutéž primární a autoritativní povahu. Obojí je nástrojem dokazování, který se sám vy-

Je to zcela rozumné, pokud to znamená, že existuje pevný cíl a cesty k němu jsou v různých dobách různé. Chtějí-li, řekněme, ženy být elegantní, přejí si podle vkusu doby bud' ztloustnout, jindy zase zhubnout. Ale nelze říct, že se něco zlepšilo, že přestanou toužit po eleganci a budou chtít být jako obděláník. Jestliže se cíl mění, jak může existovat zlepšení, které cíl předpokládá? Někdo by přišel s nesmyslnou myšlenkou, že lidé kdysi vyhledávali jako dobro to, co teď nazýváme zlem; kdyby tomu tak bylo, nemohli bychom mluvit o tom, že jsme je předstihli, ba ani že jsme je nedostihli. Jak můžeme někoho předhlonit, jdeme-li opačným směrem? Nelze se přit o to, zdali se jednomu národu lépe podařilo být nešťastným než druhému být šťastným. Vypadalo by to jako diskuse na téma, zda byl Milton puritánštější než je prase tlusté.

Je pravda, že člověk (pošetilý člověk) může učinit svým cílem nebo ideálem změnu. Ale jako ideál se i změna stává nezměnitelnou. Chce-li ten, kdo uctívá změnu, rozhodnout svůj pokrok, musí se přísně držet ideálu změny, nesmí začít lehkovažně flirtovat s ideálem jednotvárnosti. Pokrok sám o sobě nemůže pokračovat. Mimochodem, je pozoruhodné, že když Tennyson vítal poněkud neuváženým a chabým způsobem ideu nekonečné proměny společnosti, použil instinktivně metafory, která připomíná uvězněnou nudu. Napsal:

*"Velký svět ať věčně víří
po zvučných kolech změny."*

Pojímá i samu změnu jako nezměnitelnou kolej; a je tomu tak. Změna je snad nejužší a nejtvrší kolej, do níž se člověk může dostat.

Jde však především o to, že představa podstatné proměnlivosti cíle je jednou z věcí, které prostě znemožňují myslit o minulosti nebo o budoucnosti. Teorie úplné změny měřítek v dějinách nás nezbavuje jen potěšení uctívat předky; zbavuje nás i mnohem modernějšího a aristokratičtějšího potěšení pohrdat jimi.

Tento strohý výčet sil, které dnes ničí myšlení, by nebyl úplný bez zmínky o pragmatismu; neboť ačkoli jsem zde užil pragmatické metody jako předběžného vodítka k pravdě a budu tuto metodu vždy hájit, lze ji uplatnit též extrémním způsobem, při kterém jakákoliv pravda vezme za své. Stručně řečeno, souhlasím s pragmatiky, že zjevná objektivní pravda nezahrnuje všechno; že existuje autoritativní potřeba věřit ve věci, které jsou pro lidskou mysl nezbytné. Tvrdím však, že jednou z těchto nezbytností je právě víra v objektivní pravdu. Pragmatik radí člověku, aby myslel tak, jak myslet musí, a nestaral se o absolutno. Avšak právě jedna z věcí,

na něž člověk musí myslet, je absolutno. Tato filozofie je vsutku jakýmsi verbálním paradoxem. Pragmatismu jde o lidské potřeby; a jednou z prvních lidských potřeb je být něčím víc než pragmatikem. Krajní pragmatismus je zrovna tak nelidský jako determinismus, jež tak vášnivě napadá. Determinista (který, abychom k němu byli spravedliví, nepředstírá, že je lidskou bytostí) dělá ne-mysl z lidského smyslu pro konkrétní volbu. Pragmatik, který se pokládá za specificky lidského, dělá nesmysl z lidského smyslu pro konkrétní fakta.

Abychom shrnuli svá dosavadní tvrzení, můžeme říci, že nejvýznačnější běžné filozofické směry mají nejen rysy šilenství, ale rysy sebevražedného šilenství. Čirý pochybovač narazil hlavou na meze lidského myšlení - a rozbil si ji. Právě proto je tak marné varování pravověrných i vychloubání pokrokových lidí, pokud jde o nebezpečné dětství volné myšlenky. Co máme před sebou, není dítěti, je to stáří a konečný rozklad volné myšlenky. Nadarmo uvažují biskupové a zbožné osobnosti o tom, co hrozného se stane, získá-li neomezená skepse volné pole působnosti. Dohrála svou úlohu. Nadarmo řeční výmluvní ateisté o velkých pravdách, které budou odhaleny, až volná myšlenka opravdu začne. Jsme svědky jejího konce. Nemá už, co by uváděla v pochybnost; uvedla se v pochybnost sama. Nelze si představit nic fantastičtějšího než město, kde se lidé navzájem dotazují, mají-li nějaké já. Nelze si vymyslet skeptičtější svět než ten, kde lidé pochybují, zdali vůbec nějaký svět existuje. Byla by se jistě zhroutila rychleji a bez komplikací, kdyby ji nebyly chabě udržovaly při životě nehajitelné zákony o urážce náboženství nebo absurdní předstírání, že moderní Anglie je křesťanská. Ale ke krachu by došlo stejně. Bojovní ateisté jsou dosud nespravedlivě pronásledováni, ale spíš proto, že jsou starou, nikoli novou menšinou. Volná myšlenka vyčerpala svoji volnost. Je unavena vlastním úspěchem. Jestliže dnes nějaký horlivý volnomyšlenkár vítá filozofickou svobodu jako jitrěnku, podobá se jen onomu muži u Marka Twaina, který se zabalen do ložních pokrývek šel podívat na východ slunce a dorazil právě včas, aby je viděl zapadat. Jestliže dosud nějaký ustrašený farář říká, že to bude hrozná, rozšíří-li se temnota volné myšlenky, lze mu jen odpovědět vzněšenými a mocnými slovy Hillaira Belloc: "Jen se, prosím vás, netrapte vzrůstem sil, které jsou už v rozkladu. Zmýlil jste se v noční hodině; už je ráno." Není se už nač ptát. Pátrali jsme po otázkách v nejtímavějších zákoutích a na nejsrážnej-

ších vrcholích. Naši jsme všechny, které bylo možno najít. Je na čase, abychom přestali hledat otázky a začali hledat odpovědi.

Je však třeba dodat ještě slovo. Na začátku tohoto předběžného rozboru jsem řekl, že myšlenkové zhroucení bylo způsobeno scestným rozumem, nikoli scestnou fantazií. Člověk nešláp proto, že postaví sochu kilometr vysokou, ale může se zbláznit, začne-li o ni přemýšlet po čtverečních centimetrech. Nuže, jedna filozofická škola si to uvědomila a chopila se toho jako způsobu, jak obnovit pohanské zdraví světa. Víme, že rozum nicí, ale vůle, říkájí, tvoří. Konečná autorita je prý vůle, nikoli rozum. Nejdůležitější není, proč člověk něco chce, ale že to chce. Nemám dost místa, abych sledoval nebo vykládal tuto filozofii Vůle. Vyšla, tuším, od Nietzscheho, který hlásal něco, co se jmenuje egoismus. To bylo ovšem dost prostoduché, neboť Nietzsche popíral egoismus prostě tím, že jej hlásal. Hlásat znamená rozdávat. Egoista napřed nazve život nemilosrdnou válkou a pak si dá co největší práci, aby vycvičil své nepřátele ve válčení. Hlásat egoismus znamená provádět altruismus. Ať to však začalo jakkoli, v běžné literatuře je tento názor zcela obvyklý. Hlavní obranou těchto myslitelů je, že nejsou myslitelé, jsou tvůrci.

Říkají, že volba sama je něco božského. Tak Bernard Shaw napadl starou myšlenku, že činy nutno posuzovat mírou touhy po štěstí. Tvrdí, že člověk nejedná pro své štěstí, nýbrž ze své vůle. Někdy říká: "Zavařenina mě učiní šťastným," nýbrž "Chci zavařeninu." A v tom všem ho následují ostatní s ještě větším nadšením. Pozoruhodný básník John Davidson je tak učešen, že musí psát prózu. Vydává krátkou hru s několika dlouhými předmluvami. To je sice docela přirozené u Bernarda Shawa, neboť všechny jeho hry jsou předmluvami; mám podezření, že Shaw je jediný člověk na světě, který nikdy nenapsal báseň. Ze však Davidson (který umí psát vynikající básně) místo toho píše prachou metafyzickou prózu na obranu této nauky o vůli, svědčí o tom, že se nauka o vůli mezi lidmi ujala. Dokonce i H. G. Wells mluvil napolo jejím jazykem, když prohlásil, že člověk nemá hodnotit své činy jako myslitel, nýbrž jako umělec, který říká: "Cítím, že tato křivka je správná" nebo "Tato linie musí jít takhle." Všichni jsou vzrušení a ne bez příčiny. Domnívají se totiž, že pomocí této nauky o božské moci vůle budou moci vyvážnout z pevnosti racionalismu, která je odsouzena k zániku. Domnívají se, že uniknou.

Ale neumínkou. Tato čirá chvála chtění končí stejným flaskem a stejnou prázdnotou jako pouhé sledování logiky. Zrovna jako

úplně svobodné myšlení zahrnuje pochybnost o samotném myšlení, tak víra v pouhé "chtění" ve skutečnosti ochromuje vůli. Bernard Shaw nepostřehl skutečný rozdíl mezi starým utilitárním měřítkem potěšení (jež je ovšem hrubé a lze je nesprávně vykládat) a tím, co navrhuje on. Skutečný rozdíl mezi měřítkem štěstí a měřítkem vůle je prostě v tom, že měřítko štěstí je měřítko, kdežto druhé není. Lze se dohadovat o tom, zdali cílem člověka, který skočil ze skály, bylo štěstí; není však možné se pít o to, zda byl řízen vůlí. Samozřejmě že byl. Lze chválit nějaký čin proto, že měl způsobit potěšení nebo bolest a tím odhalit pravdu nebo zachránit duši. Není však možné chválit nějaký čin, protože je projevem vůle, neboť v takovém případě chvála znamená pouze uznání, že je to čin. Nelze tím zvolit směr, který by byl lepší než jiný. A přece volba jednoho směru proto, že je lepší než jiný, je právě definicí vůle, kterou chválíme.

Uctívání vůle je popření vůle. Obdivovat pouhou volbu znamená odmítat volit. Přejde-li ke mně Bernard Shaw a řekne-li: "Chtějte něco," je to totéž, jako kdyby řekl: "Nezáleží mi na tom, co chcete", a to je zase totéž jako: "Nemám v té věci vlastní vůli". Nelze obdivovat vůli obecně, poněvadž její podstatou je jedinečnost. Výtečný anarchista jako John Davidson se pohoršuje nad běžnou morálkou, a proto vyzývá vůli - vůli k čemukoli. Chce jen, aby lidstvo něco chtělo. Lidstvo však skutečně chce něco. Chce obyčejnou morálku. Davidson se bouří proti zákonu a radí, abychom chtěli něco nebo cokoli. Ale my už jsme něco chtěli. Chtěli jsme zákon, proti němuž se on bouří.

Všichni zbožňovatelé vůle od Nietzscheho po Davidsona ve skutečnosti postrádají chtění. Nemohou chtít a stěží si mohou něco přát. A chce-li pro to mít někdo důkaz, dá se provést docela snadno. Důkazem je to, že stále mluví o vůli jako o něčem, co se rozšiřuje a proráží na všechny strany. Ale je tomu právě naopak. Každý úkon vůle znamená omezení sebe. Přát si činnost znamená přát si omezení. V tomto smyslu je každý úkon úkonem sebeobětování. Zvolíme-li si něco, odmítáme všechno ostatní. Tato námitka, kterou stoupenci této školy obraceli proti manželství, je vlastně námitkou proti jakémukoli činu. Každý čin je neodvolatelným výběrem a vylukou. Bere-li si člověk jednu ženu, vzdává se všech ostatních; a zrovna tak, zvolí-li si jeden směr činnosti, vzdává se všech ostatních. Stanete-li se anglickým králem, rezignujete na místo kostelníka v Bromptonu. Jedete-li do Říma, obětujete pestrý a zajímavý život ve Wimbledonu. Právě existence této záporné či

omezující stránky vůle působí, že většina řečí anarchických zbožňovatelů vůle vypadá o málo lépe než holý nesmysl. John Davidson například radí, abychom neměli nic se zákazem "nesmis"; je však jisté zřejmé, že tento zákaz je jen jedním z nutných doplňků ke "chci". "Chci se podívat do zoologické zahrady a ty mi v tom ne-smíš bránit." Anarchismus nás zapřísahá, abychom byli smělými tvůrcími umělců a neohlíželi se na zákony a omezení. Je však ne-možné být umělcem a nedbat zákonů a omezení. Umění znamená omezení; podstatnou částí každého obrazu je rám. Kreslíte-li žira-fu, musíte ji kreslit s dlouhým krkem. Jestliže si smělým tvůrcím způsobem dovolíte nakreslit ji s krátkým krkem, zjistíte, že to není žirafa. Kdo vstoupí do světa faktů, vstupuje do světa omezení. Je možné oprostít věci od cizorodých nebo nahodilých zákonů, ale ne od zákonů jejich přirozené povahy. Tygra lze zbavit zamřížované klece, ale nelze ho zbavit jeho pruhů. Aní nelze zbavit velblouda je-ho hrbu; přestal by být velbloudem. Nepobíhejme jako demagogové povzbuzující trojúhelníky, aby prorazily žalář svých tří stran. Prorazí-li trojúhelník svou trojstrannost, skončí svůj život žalost-ným způsobem. Kdosi napsal dílo, které se jmenuje "Lásky trojú-helníků". Nečetl jsem je, ale jsem si jist, že jestli někdy takové lásky existovaly, byly milovány pro svou trojúhelníkovitost. Tak je tomu určitě s veškerým uměleckým tvorbám, které je v mnohém směru typickým příkladem svobodné vůle. Umělec miluje své ome-zení, neboť toto omezení je ve věci, s kterou pracuje. Malíř je rád, že plátno je ploché. Sochař je rád, že je hlína bezbarvá.

Není-li to dost jasné, osvětlí to snad příklad z historie. Fran-couzská revoluce byla vskutku hrdínskou a rozhodující událostí, protože jakobíní chtěli něco určitého a vymezeného. Žádali demo-kratické svobody, ale i demokratické zákazy. Chtěli mít hlasování a nechtěli mít tituly. Republikánství mělo asketickou stránku ve Franklinovi nebo Robespierrovi a expanzivní stránku v Dantonovi nebo Wilkesovi. Proto vytvořili něco, co mělo pevný základ a tvar, jednoznačnou společenskou rovnost a selskou zámožnost Francie. Od té doby však byl revoluční nebo spekulativní duch Evropy osla-ben tím, že ustupoval od každého návrhu kvůli omezení, která v něm byla obsažena. Liberalismus byl degradován na svobodomy-slnost. Lidé se snažili změnit sloveso "zrevolucionizovat" z pře-chodného na nepřechodné. Jakobín byl schopen říct, nejen proti jakému systému se bouří, ale i, což bylo důležitější, proti jakému systému se nebouří, jakému by důvěřoval. Nový rebel je však skep-tik a nedůvěřuje plně ničemu. Chybí mu oddanost; proto nemůže

být nikdy skutečným revolucionářem. A to, že o všem pochybujeme vlastní překáží, když chce něco odsoudit. Protože každé odsu-zování předpokládá nějakou mravní normu; a moderní revolucio-nář pochybujeme nejen o instituci, kterou odsuzuje, ale i o normě, na základě níž odsuzuje. Napiše třeba knihu, v níž si stěžuje, že vládní útlak uráží čistotu žen, a pak napiše jinou (o sexuální problémů), kde ji uráží sám. Proklíná sultána, že křesťanské dívky pozbyvají panenství, a pak proklíná paní Grundyovou, že si je uchovávají. Jako politik bude hlásat, že válka je mařením života, a potom jako filozof bude tvrdit, že život je mařením času. Ruský pesimista bude odsuzovat policistu za to, že zabil mužíka, a pak z nejvyšších filo-zofických principů dokáže, že se mužík měl zabít sám. Někdo od-soudí manželství jako lež a potom odsoudí aristokratické zhyralce, že s ním zacházejí jako se lízí. Národní vlajku nazve kusem hadru a potom obviní utlačovatele Polska a Irska, že ten kus hadru od-stranil. Stoupenec této školy jde nejdřív na politickou schůzi, kde si stěžuje, že se s divochy nakládá jako se zvířaty; pak si vezme klobouk a deštník a jde na vědeckou schůzi, kde dokazuje, že vlastně jsou zvířata. Zkrátka, moderní revolucionář, poněvadž je neomezeně skeptický, podkopává své vlastní pozice. V knize o po-litice napadá lidi, že šlapou po morálce; v knize o morálce napadá morálku, že šlape po lidech. Proto se moderní revolucionář stal prakticky nepoužitelným pro jakoukoli revoluci. Tím, že se bouří proti všemu, ztratil právo bouřit se proti něčemu konkrétnímu.

Můžeme dodat, že stejnou prázdnotu a úpadek lze pozorovat ve všech siláckých a útočných družích literatury, zejména v satíře. Satira může být bláznivá i anarchická, ale předpokládá uznanou nadřazenost jistých hodnot nad jinými; předpokládá měřítko. Když se chlapečkové na ulici smějí tlouštěce známého žurnalisty, nevědomky přijímají měřítko řeckého sochařství. Dovolávají se mramorového Apollóna. A že se z naší literatury začíná vytrácet sa-tira, je zajímavým dokladem toho, že boj slabne, neboť z nedostat-ku zásad není zač bojovat. Nietzsche měl přirozené nadání k ironii; dovedl se posmívat, ale nedovedl se smát. V jeho satíře je vždycky cosi bez hmoty a bez tíže prostě proto, že za ni nestojí váha obecné morálky. Nietzsche sám je pošetilejší než cokoliv, co odsuzuje, a poslouží vskutku jako velmi dobrý doklad toho, jak abstraktní násilí selhalo na celé čáře. Měknutí mozku, jež ho nakonec stihlo, nebylo fyzickou náhodou. Kdyby nebyl skončil slabomyšlností sám, byla by tak stejně skončila jeho nauka. Ten, kdo myslí v izo-

laci a v pýše, skončí jako idiot. A každého, komu nezměkne srdce, postihne nakonec měknuťi mozku.

Tento pozdní pokus uniknout intelektuálnímu konci v intelektuálním, to jest smrti. Výpad z obležených pevností selhal. Šílené uctívání bezzákonnosti i materialistické uctívání zákona končí v stejné prázdnotě. Nietzsche slézá závratná pohorí, aby se nakonec ocíl v Tibetě. Usedá vedle Tolstého v zemi nicoty a nirvány. Oba jsou bezmocní - jeden proto, že se nesmí ničeho chytit, druhý proto, že se nesmí ničeho pustit. Tolstojovská vůle je zmrzlá buddhistickým instinktem, že všechny individuální úkony jsou špatné. Avšak nietzschovská vůle je úplně stejně zmrzlá jeho názorem, že všechny individuální úkony jsou dobré; neboť jsou-li všechny individuální úkony dobré, není žádný z nich individuální. Oba stojí na rozcestí a jednomu jsou všechny cesty odporné a druhému se všechny cesty líbí. Výsledkem je - některé věci není nejspíše si spočítat - že zůstávají stát na rozcestí.

Zde končím (díky Bohu) první a nejtrapnější úkol této knihy - zběžný přehled současného myšlení. V dalším chci podat nástin životního názoru, který možná nebude zajímat čtenáře, který však rozhodně zajímá mne. Uzavírám tuto kapitolu a přede mnou leží kupa moderních knih, v nichž jsem listoval při své práci - kupa důmyslu, kupa marnosti. Díky náhodnému odstupu mohu vidět neodvratný krach filozofie Schopenhauerovy a Tolstého, Nietzschovy a Shawovy tak zřetelně jako neodvratnou srážku vlaků z balónu. Všechny jsou na cestě k prázdnotě bláznivce. Neboť šílenství možno definovat jako duševní činnost, jež vede k duševní bezmocnosti; a té už skoro dosáhl. Kdo myslí, že je ze skla, myslí k zkáze myšlení; protože sklo nemůže myslit. Stejně ten, kdo chce nic odmítnout, chce vlastně jen zkázu vůle; protože vůle neznamená jen volbu něčeho, ale zároveň i odmítnutí téměř všeho. A jak se probírám duchaplnými, podivuhodnými, únavnými a zbytečnými moderními knihami, upoutává můj zrak titul jedné z nich. Jmenuje se "Jana z Arku" od Anatola France. Jen jsem do ní nahlédl a stačilo to, abych si vzpomněl na Renanův "Život Ježíšův". Uplatňuje se tu stejná metoda uctivého skeptika. Znevažuje nadpřirozené příběhy, které mají jakýsi podklad, prostě tím, že vypráví přirozené příběhy, které podklad nemají. Poněvadž nemůžeme věřit tomu, co světec konal, máme předstírat, že víme přesně, co cítil. Nezmiňují se však o obou knihách, abych je kritizoval, nýbrž proto, že náhodná kombinace titulů vyvolala dva vzrušující obrazy duševního zdraví, jež sežehly tu hromadu knih přede mnou. Jana

z Arku neuvázala na rozcestí odmítnutím všech cest, jako Tolstoj, nebo přijetím všech, jako Nietzsche. Vybrala si cestu a šla po ní bleskovým pochodem. Přitom měla v sobě, jak jsem si uvědomil, vlastně všechno, co pravého měl v sobě Tolstoj nebo Nietzsche, ba dokonce i všechno, co je u Tolstého vznešené - radost z prostých věcí, zejména z prostého soucitu, zájem o svět, úctu k chudým a k ohnutému hřbetu. Jana z Arku měla všechno a ještě navíc, že dovedla chudobu nejen obdivovat, ale i snášet; kdežto Tolstoj je pouhý typický aristokrat, který se snažil vyzkoumat její tajemství. A pak jsem myslel na všechno, co bylo statečného, hrděho a patetického u chudáka Nietzscheho, a na jeho vzpouru proti prázdnotě a strachu z naší doby. Myslím jsem na jeho výzvu vyvážit nebezpečí extázi, na jeho hlad po trysku velkých koní, na jeho výzvu do zbraň. Ano, Jana z Arku tohle všechno měla; jen s tím rozdilem, že nechtěla boj, nýbrž bojovala. Víme, že se nebála vojska, zatímco Nietzsche, pokud víme, se bál krávy. Tolstoj venkovana jen chválil, ona venkovankou byla. Nietzsche válečníky jen chválil, ona válečníkem byla. Překonala je oba v jejich antagonistických ideálech; byla mírnější než jeden a prudší než druhý. A přesto byla naprosto praktickou osobou, která něco vykonala, kdežto oni byli bláznivými teoretiky, kteří nevykonali nic. Přitom mě nemohla nenapadnout myšlenka, že Jana z Arku a její víra snad měly nějaké tajemství mravní jednoty a užitečnosti, které se od té doby ztratily. S tou myšlenkou se vynořila jiná, větší. Kolosální postava jejího Mistra přešla jevištěm mých představ. Stejná moderní nesnáze, která zatemnila námět Anatola France, zatemnila i námět Ernesta Renana. Renan též oddělil soucit svého hrdiny od jeho bojovnosti. Vložil dokonce spravedlivý hněv v Jeruzalémě jako pouhé nervové zhroucení po idylkách vyhlídkách Gaillieje. Jako by byl rozpor mezi láskou k lidstvu a nenávistí k nelidskosti. Altruisté odsuzují tenkými, slabými hlasy Krista jako egoistu. Egoisté (jestě tenčími a slabšími hlasy) ho odsuzují jako altruistu. V našem nyníjším ovzduší jsou takové úsudky docela pochopitelné. Láska hrdiny je strašnější než nenávist tyрана. Nenávist hrdiny je šlechetnější než láska filantropů. Existuje obrovské a heroické zdraví ducha, z něhož však může mohou modernisté sbírat jen úlomky. Existuje obr, z něhož víme se pohybovat jen konce rukou a nohou. Roztrhali Kristovu duši na nesmyslné cáry označené jako egoismy a altruismy a jsou stejně zmatení jeho šílenou velkomyslností i jeho šílenou mírností. Rozdělili mezi sebou jeho roucha a o jeho oděv metall los, ačkoli to byla suknice nesešívána, tkaná vcelku odshora až dolů.